

# ALKOTÓMŰHELY

LÉVAY ENDRE

## IKAROSZ SZÁRNYÁN A NAP FELÉ EMLÉKSOROK BARANYI KÁROLY HALÁLÁRA

1. Az igazi művész nem tud soha megállapodni. A ki tudja hanyadik mű befejezése után, még meg sem száradtak homlokán a verejtékcseppek, szívének sem tért még vissza szabályos dobogása, máris újabb, nagyobb és mindig nagyobb célok hívogatása zaklatja fel a lelkét. A kész mű már mögötte van: beszédesen vagy szótlanul. A mindig előrenéző ritkán fordul vissza, valami megnevezhetetlen belső szorongás fogja el ettől, mert a tegnap végzetben nem látja azt, amit a holnap adhat. Új fények, új árnyak, s új, még erőteljesebb formák felé kutat, mint aki minden erejét összeszedve szét akarja törni a világosan még nem látott, de sejtett korlátokat, amelyek a még el nem mondott gondolatok, a még teljesen meg nem közelített, de megközelíthetőnek tűnő vonalak, színek, beszédes nyers anyagok egységbe komponálása előtt állnak.

Baranyi Károly ezért vallotta azt, hogy a teremtő művész számára nem elegendő a hat-nyolc évtized: „...legalább százhusz évig kellene élnie, hogy terveit megvalósíthassa.”

Nyolcvannégy éves volt, amikor eltávozott az élők sorából, de az iménti idézetből tudjuk már, hogy kevesellte a nyolc évtizedet.

Miért?

Ha életpályáján végigkísérjük azt a küzdelmes utat, amelyet az indulás éveitől az őszbe hajlásig megtett, szinte minden vállalkozása, kísérlete, befejezetlen vagy befejezett műve arról mesél, hogy ajzott lelke egy pillanatra sem tudott megnyugodni. A hiányérzet annak a belső tűznek a lángjaival égette őt, amely mindig tovább úzta a megálmodott nagy művek megalkotása felé. Oda, a szív felizzásának arra a hőfokára, amelyen a monumentális szobormű megszületik.

Az elhivatott alkotók lelkében így égnek ezek a tüzek, s nemcsak akkor fájdalmasak a lángjai, amikor egy-egy befejezett munka nem tud igazi lelki kielégülést nyújtani, s nem csupán akkor, amikor a megkezdett vázlat előtt ki tudja hányszor összeomlanak, hanem akkor is, amikor a csúcсs eléréseért folytatott kinos küzdelem sziszüphoszi gyötrelmeket okoz.

2. Önéletrajzát lapozgatva, tőle is, mások vallomásaiból is tudjuk, hogy tájunk az első világháború éveiben és közvetlen utána az induló képzőművésznem nyújtott fejlődési távlatot. De egy kicsi kiindulópontot mégis, mert Baranyi Károly Szabadka falai között Oláh Sándortól tanulta meg azt, amit ez a pálya az elhivatottjától megkövetel. „A tőle tanult művészi felfogás alapul szolgált további fejlődésemhez” — írja az *Ikarosz szárnyán* című önéletrajzában. És a rajzok után született plakettek, szobrok, szoborcsoportok — akár csak egy-két vonásban is — megőrizték Oláh Sándor keze nyomát.

Az ifjú szobrász, ha itt nem akart sírkőfaragó lenni, részt venni a temetéseken, mint Csokonai Vitéz Mihály, és pár garasért, ha nem is sírverset, hanem szomorúfüzet vézni valakinek a fejfájára, nekivágott a nagyvilágnak azzal a féltve őrzött reménnyel, hogy talán valahol még a képzőművészt is megbecsülik, s nem tartják közönséges éhenkórásznak, vagy még nagyobb lebecsüléssel: kenyérpusztítónak. Hát ez lehet tán Amerika: az „ígéret földje”. Baranyi Károly régi barátja, Kilényi János szobrász ilyen szép ígérettel hívta a tengerentúlra, hogy ott majd boldogulni fog. El is indult a mi lelkes művésziünk, de csak Hamburgig jutott el, mert hajójegyre pénze nem volt, s az odaáti művészeknek sem volt még annyi pénzük, hogy hajójegyet küldjenek. A német kikötővárosból nagy csalódással Párizsba menekült, ahol még a fiatal művészt megbecsülték. A párizsi évek, mint ahogy nagyon sok ifjú induló művész számára, nem jelentették azt, hogy itt mindjárt kitarulnak előtte a „kapuk”, és hozzáfoghat igazi nagy műveinek megalkotásához, melyeknek terveit már tarsolyában hozta. De ha nem is jelentették azt, mégis biztosítottak számára szép munkaalkalmat és lehetőséget ahhoz is, hogy korának remekműveivel megismerkedjék.

A nagy festők, a nagy szobrászok között, ahol jelen vannak Rodin, Degas, Bonnard, Matisse, Gauguin alkotásai, sodró erejű ez a roppant áradás: nem könnyű egy fiatal művésznek egyéni hangját megőrizni. Az egyik erre, a másik arra hajlik; megremeg a test, a lélek a nagy művek lenyűgöző hatása alatt, s ha nem képes a végsőkéig kitartani, s nem talál magának egy biztos kapaszkodót, epigonná válik, mint a Montmarte száz és ezer fiatalja.

Baranyi Károly Párizsban sok hívogató ábrázolási formát ismert meg, de ezeknek megismerése után sem ingott meg: következetesen kitartott amellett, hogy szobrászatában érvényesíti az architektonikus felépítés szabályait. Ez még a húszas évek közepén volt, amikor Baranyi a harmincadik életévébe lépett, az érsnek abba a rendkívül érzékeny esztendejébe, amely sok művész egész életére kihatással van. Ezekben és az ezután következő években született munkái — akár kisplasztikáról, akár nagyobb méretű szoborműről van szó — ezek mind arról beszélnek nekünk, hogy Baranyi Károlyt Párizsban az avantgarde művészei termékenyítették meg, teremtettek benne régi formákat szétfeszítő gondolatokat, s innen keltezhető fejlődésének az a korszaka, amikor merészen szakítva a régi kifejezésmóddal az új formanyelvet keresők között találkoztunk munkáival a párizsi, később — még erőteljesebben — a hazai tárlatokon.

Hazatérte után a harmincas évek jelentik azt a nagy korszakot, amikor majd minden darab, ami kikerül a keze alól, megdőböntött hatást gyakorolt a nézőre. Ha mélyebben belemerülünk művébe, érezzük, hogy Baranyi Károly víziója nem lebeg felettünk, sem éppen tájunk felett. A couleur locale nem láncolta le: nem kötötte a bácskai röghöz, Vízióiban mindig átszökken az Időn, s így olyan alakokat léptetett elénk, amelyek — csak sejtetett dimenziókban is (mert igazi méreteikben soha nem kiviteleztek őket) — át tudják hozni a múltat a jelenbe, át tudják vetíteni a jelent a jövőbe. Ilyen az *Albán fej* című szobra, ilyen a *Krisztus-fej* Tiziano *Töviskoszorújára* emlékeztető drámai megkomponálása, a *Tanulmányfej* és a *Katonatípus*; ez utóbbi munkájából minden idők mindenre elszántsága árad. Mindezek *csak gipszből készült szobrok*. Mit jelenthetnek valamennyiünk számára, beleértve természetesen a legújabb nemzedéket is, ha valahol — nem is tudom hol! — kőbe faragva vagy bronzba öntve állnának azok előtt is, akik csak könyvekből vagy a tévéből ismerik a születésük előtt letűnt kort, amely elemésztette az emberek millióit.

Ha az Időben óment akarnak állítani, ezt művésznak: költőnek, festőnek, szobrásznak kell elmondani, hogy maradandó legyen. És erről az alkotói hitvallásról, amikor egy röpké időre a vésőt letette, Baranyi Károly így írt az Üzenet indulásának évében, 1971 őszén, a folyóirat második számában:

„A művészetben annak van elsődleges értéke, ami új értelmű többletként járul hozzá a már elért eredményekhez, más szóval, oly irányban kell fejlődnöm, hogy a kor szellemében alkotva, a kor, amelyben élünk, magára ismerjen alkotásaimban.

Sok munka, vajúadás, töprengés, olvasás, vitatkozás, szemlélődés, mérlegelés után tisztán láttam, mit kell tennem: *századunk legfőbb jellemzőivel kell megalkotnom a modern szobrászat szintézisét!*

Mik századunk legfőbb jellemzői? Mindenekelőtt a technika, a mechanizáció és az építészet. Tehát ezekkel külön-külön, vagy valamennyivel együtt kell megalkotni a szobrászat szintézisét és egyúttal korunk szellemét is kifejezni...

Ezért ezt a kifejezési módot a neoklasszikus formanyelv egyenes folytatásának tekintem, annál is inkább, mert ezek előtt csak azon a formanyelven alkottam. De az építészet vagy a technika és a szobrászat szintézise geometrikus formák használata nélkül nem fejezhető ki. Különben is a geometrikus konstrukciókat világszerte használják a szobrászatban és a festészetben mint klasszikus formákkal adekvát kifejezési módot. Ezek a formák térben gyakran hatásosabbak, mint a klasszikus formák, azonkívül hatásosabbak, formáik világosabbak, érthetőbbek, fény- és árnyékhatásuk pedig felülmúlja azokét...

Csakhogy nem szabad elfelejteni, hogy a technika, a mechanizáció, az építészet stb. igen magas fokú, mondhatni szédületes fejlődésének idejét éljük, és hogy egészen más a korszellemünk, mint az annak idején volt. Tehát mai művészetünknek a mi korszellemünket kell kifejeznie.”

3. Újabb szoborművei, amelyeket az ötvenes, a hatvanas években és a hetvenes esztendőek első három évében alkotott, már a modern szobrászat megigéző szintézisének a megteremtői. Ha az *Ádám és Éva* szobrát nézzük, ez nem biblikus kép, hanem a biblikus képnek a mechanikus elemekkel való jelenbe vetítése. Színeiben az első emberpár életbe indulás előtti pillanata vibrál. A *Subás parasztlak* három robotos alakja valósággal betölti a végtelennek tetsző teret, a *Ritmus* pedig ugyanezekkel az elemekkel egy alföldi látomás, mely úgy hat, mint amikor egy ártatlan pásztorlány ébren álmodik az elérhetetlenről, mint az álmodozó költő *A négy ökrös szekéren* a csillagokról, amelyek közül választani is lehet.

Baranyi Károly élete teljében, amikor Erich von Däniken még gyermekcipőben járt, megalkotta az *Ikaroszt*, aki viaszszárnyakkal akart föltrepülni és elérni a Napot. Egyik legjobb szoborműve ez, és küzdelmes útjának szimbóluma is, mert merész művészi íveléssel ő is a Nap felé tört, de nem érthette meg a százhusz évet, mert szárnyait elolvastotta a Nap, és Ikarosz lehullt...

De lehet, mert megálmodta, mint mezei pásztorlánya: mire a százhuszadik esztendő beköszönt, szoborművei a Jövő Parkjaiban hatalmas dimenziókban életre kelnek, mert az utókor hálás fiai — bízunk benne! — fölfedezik azokat a nagy elődöket, akik előre megálmodták azt, amit ők megérnek a XXI. században.